

Oponentský posudek disertační doktorské práce
RNDr. Jany S K Ý B O V Ě „Výzkum učebnic přírodopisu pro
žáky se sluchovým postižením jako východisko pro tvorbu
pracovních sešitů“

Předložená disertační práce se vyznačuje nespornou předností v tom, že není koncipována *ad hoc* k získání akademického titulu, ale její předmět výzkumu vychází z mnoholeté činnosti doktorandky jako autorky nebo spoluautorky učebnic přírodopisu pro žáky základních škol se sluchovým postižením. Tím nabývá disertace výrazné hodnoty v oblasti celospolečenské prospěšnosti, protože na rozdíl od ostatních tvůrců mnoha řad paralelních (nikoliv „alternativních“, jak se obvykle a nesprávně uvádí) a redundantních učebnicových řad pro nepostižené žáky řeší autorka složitý a ojedinělý speciálně pedagogický, didaktický a psychologický problém. Složitost tohoto problému mohu velice dobře a objektivně posoudit, protože jsem recenzoval prakticky všechny řady učebnic přírodopisu, mám o nich celkový přehled a mohu srovnávat. Lze proto jen uvítat téma, které si autorka disertace zvolila a dovedla do zdárného konce. **Vzhledem k výše naznačeným skutečnostem je možné téma považovat za aktuální a celospolečensky významné, a to zvláště z pohledu jeho dopadu do školní praxe.**

Výchozím momentem pro následné výzkumné řešení zvoleného tématu bylo vytýčení **pedagogicko-vědeckého problému**, a to možnosti zvýšení efektivity vzdělávacího procesu u sluchově postižených žáků základních škol. Cestou k tomu může být podle autorky i tvorba kvalitních pracovních sešitů ke stávajícím učebnicím, které škola zatím postrádá. Na základě toho byly stanoveny i dílčí **cíle práce**, a to v několika navazujících etapách – obsahová analýza stávajících učebnic (autorských a spoluautorských), pedagogický výzkum na školách, který by potvrdil potřebu pracovních sešitů a vlastní tvorba pracovních sešitů odpovídajících obsahu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. **Cílovou skupinou** pro tento výzkumný záměr byly děti 6. – 9. ročníku ZŠ pro žáky se sluchovým postižením a sledovaným předmětem přírodopis v těchto ročnících.

Ke stanoveným cílům disertační práce formulovala doktorandka **pracovní hypotézy** a k nim zvolila i adekvátní **metody pedagogického výzkumu**. Šest dílčích hypotéz se týkalo potřeb vyhotovení pracovních listů ke stávajícím učebnicím přírodopisu. K tomu bylo z výzkumných metod využito kvantitativní dotazníkové šetření u učitelů na sledovaných školách a dále metoda rozhovoru s pracovníkem nakladatelství Septima, které by v případě realizace záměru pracovní listy vydalo. Výzkumný vzorek tvořilo 13 základních škol pro žáky se sluchovým postižením, což je samozřejmě pro výzkum počet velmi malý, ale objektivně je nutné konstatovat, že zahrnuje všechny takto zaměřené školy v Česku.

Předložená **doktorská práce** má celkový **rozsah** 144 stran vlastního textu (včetně tabulek a grafů) a dále 100 stran příloh, jejichž těžištěm jsou navržené pracovní listy pro žáky se sluchovým postižením. Její **obsah**, odpovídající obvyklé strukturu obdobných elaborátů, je možné rozdělit na několik základních částí. První, teoretická část (Žáci se sluchovým

postižením jako cílová skupina...) má rešeršně kompilační povahu a zabývá se specifickými zásadami při práci s postiženými žáky, s jejich výchovou a vzděláváním u nás i v některých vybraných státech Evropy. Sleduje též problém motivace těchto žáků ke studiu přírodopisu. Také následné dvě kapitoly (Výuka přírodopisu na ZŠ pro žáky..., Učebnice jako kurikulární projekt) jsou v podstatě rešerší našeho a zahraničního výzkumu učebnic a používaných metod. Upozorňuji pouze na problém respektovat vždy v přírodopise didaktickou zásadu postupu od známého k méně známému, od jednoduššího ke složitějšímu (str. 38). V systematické zoologii nebo botanice to znamená např. postupovat od jednobuněčných (ale tím méně známých) k mnohobuněčným (známějším). Mnohé učebnice to proto řeší sestupným, popř. kombinovaným systémem.

Další část práce (Učebnice přírodopisu pro žáky se sluchovým postižením) již směřuje k jádru řešeného problému a analyzuje učebnice přírodopisu pro sluchově postižené žáky, z nichž by měl návrh pracovních listů vycházet. Domnívám se pouze, že mohla autorka specifika těchto učebnic pregnantněji charakterizovat.

Šestá kapitola (Pedagogický výzkum jako východisko pro tvorbu pracovních sešitů...) je těžištěm výzkumného záměru disertační práce a popisuje postup v didaktickém šetření i jeho výsledky v souvislosti s konstrukcí odpovídajících pracovních sešitů. Dotazníkové šetření na ověření šesti pracovních hypotéz proběhlo na 13 ZŠ pro žáky s postižením sluchu (tedy na všech v ČR), návratnost však byla pouze ze 7 škol. Po zpracování výsledků, jejich tabelárním, grafickým a slovním vyhodnocení, došla doktorandka k závěrům, že vyvrácena byla pouze jedna hypotéza, a to ta, která se týkala používání speciálních učebnic učiteli. Následná část kapitoly je věnována rozhovoru s pracovníkem nakladatelství Septima. Problémem však stále zůstává to, že MŠMT vydání případných pracovních sešitů zamítá.

Kapitola „Pracovní sešity pro výuku přírodopisu žáků se sluchovým postižením“ je v první části věnována teorii specifík pracovních sešitů a jejich tvorbě. Poněkud však postrádám konkrétnější odlišení stavby a struktury pracovních sešitů pro žáky standardních škol a pro žáky se sluchovým postižením. Následuje rozbor metodického postupu při tvorbě vlastních pracovních sešitů a jejich konkrétní návrh. Úlohy pracovních sešitů otestovala autorka na žácích odpovídajících ročníků víceletého gymnázia.

Závěrečné dvě kapitoly (Diskuse, Závěr) celkově shrnují práci, postupy na ní, její výsledky i získané poznatky a zkušenosti autorky. V její diskusní části je zahrnuta polemika o didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro sledovanou skupinu žáků, o obsahu učiva přírodopisu v RVP a v tématech speciálních učebnic, o empirickém výzkumu používání učebnic přírodopisu a o analýze obsahu a tvorby odpovídajících pracovních sešitů.

Seznam použité **literatury** zahrnuje 66 pramenů, z toho 11 cizojazyčných a 7 autorských či spoluautorských. Upozorňuji pouze na jedno abecední přehození publikace (SKALKOVÁ, 1995) a na to, že na str. 104 v rámci rozhovoru s pracovníkem nakladatelství Septima upozorňuje doktorandka na publikované výsledky výzkumu v časopise Speciální pedagogika (1991/92), ale příslušný pramen jsem v seznamu nenalezl.

Jak z hodnocení a závěrů oponentského posudku vyplývá, doktorandka **cíle své práce v podstatě splnila**. Realizovala dotazníkový průzkum u učitelů sledovaných škol i rozhovor s pracovníkem nakladatelství Septima, výsledky vyhodnotila a využila při tvorbě návrhu pracovních sešitů k učebnicím přírodopisu pro žáky se sluchovým postižením. **Přínos disertace** proto spatřuji především v obohacení teorie didaktiky přírodopisu se speciálním zaměřením a dále v jejím přímém dopadu do pedagogické praxe (tvorba pracovních sešitů). Také formální stránku elaborátu považuji za vyhovující.

V následující části svého oponentského posudku uvádím některé **připomínky, dotazy a náměty do rozpravy** při obhajobě disertační práce:

- k formální stránce disertace jen upozorňuji na některé překlepy nebo vynechaná slova, což ve svém důsledku snižuje srozumitelnost textu (např. str. 17, 31, 54, 59, 62, 74, 128, 129, 131 – vyznačeno tužkou přímo v textu); nutná jednotna psaní: většinou „organismy“, na str. 107 „organizmy“
- podle jakého klíče jsou uváděny v textu citace z literárních pramenů? V některých případech kurzívou v rámci souvětí, na str. 32 v uvozovkách. Nebo jsou citace bez uvozovek parafrázemi?
- výzkumný vzorek zahrnuje pouze 13 škol (i když se jedná o všechny školy pro žáky se sluchovým postižením v Česku), z nichž se jen 7 zapojilo do dotazníkového šetření; může doktorandka alespoň přibližně uvést, kolik žáků příslušných ročníků tyto školy zahrnují? Je známý počet dalších takto postižených žáků integrovaných do standardních ZŠ? Snad by to mohlo mít význam pro jednání s MŠMT o vydání pracovních sešitů.
- výsledky výzkumu na školách nepotvrdily pracovní hypotézu, která se týká používání speciálních učebnic učiteli. Jaké jsou příčiny toho, že někteří učitelé tyto pomůcky nevyužívají?
- analýza navrženého textu pracovních listů není předmětem oponentského posudku, domnívám se však, že by učební text pro žáky se sluchovým postižením mohl obsahovat více názorných obrazových složek (snad by se dalo řešit odkazem na internetové stránky). V této podobě by se daly pracovní sešity využít stejně dobře i pro žáky nepostižené. Proč není pro komplexnost navržen pracovní sešit i pro geologickou část přírodopisu? Autorem učebnice botaniky také není doktorandka a návrh pracovního sešitu vytvořila. Drobné konkrétní připomínky odborně biologické povahy mohou autorce předat samostatně.
- jaké by autorka navrhovala řešení v případě, že MŠMT neumožní z ekonomických důvodů vydání pracovních listů? Nebylo by možné jejich zveřejnění alespoň na webových stránkách?

Shrnující závěry

I přes některé výše uvedené připomínky a dotazy autorka předložené disertační práce prokázala způsobilost samostatného vytýčení nosného odborného problému

s významným společenským dosahem, zvládla základy vědecké metodologie v daném oboru a projevila hlubší teoretické znalosti i dobré didaktické schopnosti. Prokázala též připravenost pracovat s odbornou naší i cizojazyčnou literaturou. Jak z výše uvedeného hodnocení vyplývá, předložená práce v podstatě splnila stanovené cíle, a proto ji považuji za zdařilou a přínosnou jak pro samotnou didaktiku biologie, tak pro konkrétní školní praxi. Odpovídající úrovně dosahuje i formální stránka posuzovaného elaborátu. Domnívám se proto, že disertační práce splňuje beze zbytku všechna příslušná přísná kritéria stanovená zákonem o vysokých školách č. 11/1998 Sb. § 47 a doporučuji, aby byl RNDr. J. Skýbové v případě úspěšné obhajoby udělen akademický titul Ph.D. v oboru pedagogika.

V Praze dne 30. září 2015

Doc. PhDr. Petr Dostál, CSc.
Kettnerova 2048
Praha 13 – Stodůlky, PSČ 155 00